# कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय संहिता

## ॥अथ प्रथम काण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

हरिः ओम्॥ देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा विजयमुपयन्तोऽग्नौ वामं वसु सं न्यदधतेदमु नो भविष्यति यदि नो जेष्यन्तीति तदग्निर्न्यकामयत तेनाऽपाक्रामत्तद्देवा विजित्याऽवरुरुत्समाना अन्वायन्तदस्य सहसाऽऽदित्थसन्त सोऽरोदीद्यदरोदीत्तद्रुद्रस्य रुद्रत्वं यद्रश्चशीयत त- [१] द्रजतग्ं हिरण्यमभवत्तस्माद्रजतग्ं हिरण्यमदक्षिण्यमश्रुजग्ं हि यो बर्हिषि ददाति पुराऽस्य संवथ्सरादृहे रुदन्ति तस्माद् बर्हिषि न देयग्ं सोऽग्निरब्रवीद्भाग्यसान्यथ व इदमिति पुनराधेयं ते केवलमित्यब्रुवन्नृध्नवत्खलु स इत्यब्रवीद्यो मद्देवत्यमग्निमा दधाता इति तं पूषाऽऽधत्त तेन [२] पूषाऽऽर्ध्नोत्तस्मात् पौष्णाः पशव उच्यन्ते तं त्वष्टाऽऽधत्त तेन त्वष्टाऽऽर्ध्नोत्तस्मात्त्वाष्ट्राः पशव उच्यन्ते तं मनुराऽधत्त तेन मनुरार्ध्नोत्तस्मान् मानव्यः प्रजा उच्यन्ते तं धाताऽऽधत्त तेन धाताऽऽर्ध्नोथ्संवथ्सरो वै धाता तस्माथ्संवथ्सरं प्रजाः पशवोऽनु प्र जायन्ते य एवं पुनराधेयस्यर्धिं वेद [३] ऋध्नोत्येव योऽस्यैवं बन्धुतां वेद बन्धुमान् भवति भागधेयं वा अग्निराहित इच्छमानः प्रजां पशून् यजमानस्योप दोद्रावोद्वास्य पुनरा दधीत भागधेयेनैवैनग्ं समर्धयत्यथो शान्तिरेवाऽस्यैषा पुनर्वस्वोरा दधीतैतद्वै पुनराधेयस्य नक्षत्रं यत् पुनर्वसू स्वायामेवैनं देवतायामाधाय ब्रह्मवर्चसी भवति दर्भैरा दधात्ययातयामत्वाय दर्भैरा दधात्यद्भ्य एवैनमोषधीभ्योऽवरुध्याऽऽधत्ते पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति पञ्च वा ऋतव

ऋतुभ्य एवैनमवरुध्याऽऽधत्ते॥[४]

*अशीयत तत्तेन वेद दर्भैः पञ्चविग्ंशतिश्च ॥1.5.1॥*

परा वा एष यज्ञं पशून् वपति योऽग्निमुद्वासयते पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञमेव पशूनव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्त्यो याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव वीरं निरवदायाऽग्निं पुनरा [५] धत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयग्ं सर्वम्भवति सैवाऽस्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक्सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते स वाचग्ं सग्ंसृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्याऽपराभावाय [६] विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपाग्ंशु यजति यथा वामं वसु विविदानो गूहति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराह यथा वामं वसु विविदानः प्रकाशं जिगमिषति तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वषट्करोत्यायतनादेव नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशव एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती [७] जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुर्न सम्भृत्याः सम्भारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्ध्यै पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुथ्स्यूतं वासः पुनरुथ्सृष्टोऽनड्वान् पुनराधेयस्य समृद्ध्यै सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवाऽस्य न्यक्तं ततः [८] एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष

देवानां योऽग्निमुद्वासयते तस्य वरुण एवर्णयादाग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं चैव हन्ति यश्चाऽस्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽऽर्तिमार्च्छति यजमानः॥[९]

*आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती ततष्षट्त्रिगं्शच्च ॥1.5.2॥*

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थे ते देव्यदितेऽग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः। पितरं च प्रयन्थ्सुवः॥ त्रिगं्शद्धाम वि राजति वाक्पतङ्गाय शिश्रिये। प्रत्यस्य वह द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यख्यन् महिषः सुवः॥ यत्त्वा [१०] क्रुद्धः परोवप मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्ने तत्तव पुनस्त्वोद्दीपयामसि॥ यत्ते मन्युपरोप्तस्य पृथिवीमनु दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसवश्च समाभरन्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञगं् समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त [११] ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि वर्तस्वाऽग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्निया विश्वतस्परि। लेकः सलेकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वि यन्तु केतः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वि यन्तु विवस्वागं् अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु॥ [१२]

*त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नस्त्रयोदश च ॥1.5.3॥*

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्र मपश्यत्ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाऽघ्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्ह्पत्यमा दधाति पुनर्नवमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमथ्सैतं [१३] मन्त्रमपश्यत्ततो वै तामन्नाद्यमुपाऽनमद्यथ्सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्ह्पत्य मादधात्यन्नाद्यस्याऽवरुद्ध्या अथो अस्यामेवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहाऽप ह्नुत एवाऽस्मै तत्पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवैनं यत्ते मन्युपरोप्तस्येत्याह देवताभिरेवै- [१४] नग्ं सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते योऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञग्ं सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञग्ं समिमं दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह संन्तत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः [१५] इत्याह सप्तसप्त वै सप्तधाऽग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाऽव रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोति यजमानमेवोर्जा च रय्या चोभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिन्लोके व्यतृष्यन्त इमं लोकं पुनरभ्यवेत्याऽग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त आर्ध्नुवन्ते सुवर्गं लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत स एतान् होमाञ्जुहुयाद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमार्ध्नुवन्तामेवर्ध्नोति॥[१६]

*सैतं देवताभिरेव जिह्वा एतान्पञ्चविग्ंशतिश्च ॥1.5.4॥*

उपप्र यन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाऽग्नये। आरे अस्मे च शृण्वते॥ अस्य प्रत्नामनु द्युतग्ं शुक्रं दुदुह्रे अह्रयः। पयः सहस्रसामृषिम्॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः

पृथिव्या अयम्। अपाग्ं रेताग्ंसि जिन्वति॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर् होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः। यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभुवं विशेविशे॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या [१७] उभा राधसः सह मादयध्यै। उभा दातारा विषाग्ं रयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वाम्। अयं ते योनिर् ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आ रोहाऽथा नो वर्धया रयिम्। अग्न आयूग्ंषि पवस आ सुवोवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषग्ं रयिं [१८] मयि॥ अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाग्ं इहाऽऽ वह। उप यज्ञग्ं हविश्च नः॥ अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीग्ं ष्यर्चयः॥ आयुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे [१९] देहि वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे पाह्यग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृण चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीयेन्धानास्त्वा शतग्ं हिमा द्युमन्तः समिधीमहि वयस्वन्तो वयस्कृतं यशस्वन्तो यशस्कृतग्ं सुवीरासो अदाभ्यम्। अग्ने सपत्नदम्भनं वर्षिष्ठे अधि नाके। सं त्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः समृषीणाग् स्तुतेन सं प्रियेण धाम्ना। त्वमग्ने सूर्यवर्चा असि सं मामायुषा वर्चसा प्रजया सृज॥[२०]

*अहुवध्यै पोषग्ं रयिं मे वर्चसा सप्तदश ॥1.5.5॥*

सं पश्यामि प्रजा अहमिडप्रजसो मानवीः। सर्वा भवन्तु नो गृहे॥ अम्भः स्थाऽम्भो वो भक्षीय महः स्थ महो वो भक्षीय सहः स्थ सहो वो भक्षीयोर्जः स्थोर्जं वो

भक्षीय रेवती रमध्वमस्मिन्लोकेऽस्मिन् गोष्ठेऽस्मिन् क्षयेऽस्मिन् योनाविहैव स्तेतो माऽप गात बह्वीर्मे भूयास्त [२१] सग्ंहिताऽसि विश्वरूपीरा मोर्जा विशाऽऽ गौपत्येनाऽऽ रायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥ उप त्वाऽग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम्। नमो भरन्त एमसि॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम्। वर्धमानग्ग् स्वे दमे॥ स नः पितेव सूनवेऽग्ने सूपायनो भव। सचस्वा नः स्वस्तये॥ अग्ने [२२] त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः। तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः। वसुरग्निर्वसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मापश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽ विशतेरा मदः। सहस्रपोषं वः पुष्यासं [२३] मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥ तथ्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ सोमानग्ग् स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते। कक्षीवन्तं य औशिजम्॥ कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते॥ परि त्वाऽग्ने पुरं वयं विप्रग्ं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासग्ं सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतग्ं हिमास्तामाशिषमा शास्ते तन्तवे ज्योतिष्मतीं तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीम्॥ [२४]

*भूयास्त स्वस्तयेऽग्ने पुष्यासं धृषद्वर्णमेकान्न त्रिग्ंशच्च ॥1.5.6॥*

अयज्ञो वा एष योऽसामोपप्रयन्तो अध्वरमित्याह स्तोममेवाऽस्मै युनक्त्युपेत्याह प्रजा

वै पशव उपेमं लोकं प्रजामेव पशूनिमं लोकमुपैत्यस्य प्रन्नामनु द्युतमित्याह सुवर्गो वै लोकः प्रन्नः सुवर्गमेव लोकग्ं समारोहत्यग्निर्मूर्धा दिवः ककुदित्याह मूर्धान- [२५] मेवैनग्ं समानानां करोत्यथो देवलोकादेव मनुष्यलोके प्रति तिष्ठत्ययमिह प्रथमो धायि धातृभिरित्याह मुख्यमेवैनं करोत्युभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या इत्याहौजो बलमेवाऽव रुन्धेऽयं ते योनिर् ऋत्विय इत्याह पशवो वै रयिः पशूनेवाऽव रुन्धे षड्भिरुप तिष्ठते षड्वा [२६] ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्भिरुत्तराभिरुप तिष्ठते द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवथ्सरः संवथ्सर एव प्रति तिष्ठति यथा वै पुरुषोऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संवथ्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिरुप तिष्ठते पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो पुनात्येवोप तिष्ठते योग एवाऽस्यैष उप तिष्ठते [२७] दम एवाऽस्यैष उप तिष्ठते याच्जैऽवास्यैषोप तिष्ठते यथा पापीयाञ्छ्रेयस आहृत्य नमस्यति तादृगेव तदायुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहीत्याहाऽयुर्दा ह्येष वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहीत्याह वर्चोदा ह्येष तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे पाहीत्याह [२८] तनूपा ह्येषोऽग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृणेत्याह यन्मे प्रजायै पशूनामूनं तन्म आ पूरयेति वाऽवैतदाह चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्ट्यै वा एतस्यै पुरा ब्राह्मणा अभैषुर्व्युष्टिमेवाऽव रुन्ध इन्धानास्त्वा शतग्ं [२९] हिमा इत्याह शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म वै देवा असुराणाग्ं शततर्हाग् स्तृग्ंहन्ति यदेतया समिधमा दधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्या अछंबट्कारग्ं सं त्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसाऽगथा इत्याहैतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वाऽवैतदाह त्वमग्ने सूर्यवर्चा असीत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते॥[३०]

मूर्धानग्ं षड्वा एष उप तिष्ठते पाहीत्याह शतमहग्ं षोडश ॥1.5.7॥

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाऽव रुन्धेऽम्भः स्थाऽम्भो वो भक्षीयेत्याहाऽम्भो ह्येता महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येताः सह स्थ सहो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येता ऊर्जस्थोर्जं वो भक्षीयेत्या- [३१] होर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवाऽऽत्मन् रमयत इहैव स्तेतो माऽप गातेत्याह ध्रुवा एवैना अनपगाः कुरुत इष्टकचिद्वा अन्योऽग्निः पशुचिदन्यः सग्ंहिताऽसि विश्वरूपीरिति वथ्समभि मृशत्युपैवैनं धत्ते पशुचितमेनं कुरुते प्र [३२] वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते य आहवनीयमुप तिष्ठते गार्हपत्यमुप तिष्ठतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यथो गार्हपत्यायैव नि ह्नुते गायत्रीभिरुप तिष्ठते तेजो वै गायत्री तेज एवाऽऽत्मन् धत्तेऽथो यदेतं तृचमन्वाह सन्तत्यै गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः प्र जायन्ते य एवं विद्वान् द्विपदाभिर्गार्हपत्यमुप तिष्ठत [३३] आऽस्य वीरो जायत ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते तथ्सवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्यै सोमानग्ग् स्वरणमित्याह सोमपीथमेवाऽव रुन्धे कृणुहि ब्रह्मणस्पत इत्याह ब्रह्मवर्चसमेवाऽव रुन्धे कदा चन स्तरीरसीत्याह न स्तरीग्ं रात्रिं वसति [३४] य एवं विद्वानग्निमुप तिष्ठते परि त्वाऽग्ने पुरं वयमित्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दायाऽग्ने गृहपत इत्याह यथा यजुरेवैतच्छतग्ं हिमा इत्याह शतं त्वा हेमन्तानिन्धिषीयेति वाऽवैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा शास्ते तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रू याद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात्तेजस्व्येवाऽस्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै

ज्योतिष्मतीमिति ब्रू याद्यस्य पुत्रो जातः स्यात्तेज एवाऽस्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति॥[३५]

*ऊर्जं वो भक्षीयेति प्र गार्हपत्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मतीमेकान्न त्रिग्ंशच्च ॥1.5.8॥*

अग्नि होत्रं जुहोति यदेव किञ्च यजमानस्य स्वं तस्यैव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने प्रजननग्ं हि वा अग्निरथौषधीरन्तगता दहति तास्ततो भूयसीः प्र जायन्ते यथ्सायं जुहोति रेत एव तथ्सिञ्चति प्रैव प्रातस्तनेन जनयति तद्रेतः सिक्तं न त्वष्टाऽविकृतं प्र जायते यावच्छो वै रेतसः सिक्तस्य [३६] त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्र जायत एष वै दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुप तिष्ठते रेतस एव सिक्तस्य बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वश्श्वो भूयान्भवति य एवं विद्वानग्निमुप तिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां तेऽसुरा यद्देवानां वित्तं वेद्यमासीत्तेन सह [३७] रात्रिं प्राऽविशन्ते देवा हीना अमन्यन्त तेऽपश्यन्नाग्नेयी रात्रिराग्नेयाः पशव इममेवाग्निग्ग् स्तवाम स नः स्तुतः पशून् पुनर्दास्यतीति तेऽग्निमस्तुवन्थ्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया अध्यहरभि पशून्निरार्जत्ते देवाः पशून् वित्त्वा कामाग्ं अकुर्वत य एवं विद्वानग्निमुप तिष्ठते पशुमान्भव- [३८] त्यादित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमैथ्सोऽमुं लोकं गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायथ्स इमं लोकमागत्य मृत्योरबिभेन् मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सोऽमन्यतेऽममेवाऽग्निग्ग् स्तवानि स मा स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सोऽग्निमस्तौथ्स एनग्ग् स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्य [३९] एवं विद्वानग्निमुप तिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुप तिष्ठते यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुप तिष्ठते न प्रातः सग्ं हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाग् श्च

पापीयाग् श्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्य [४०] न्नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी ३ र्नोपस्थेया ३ इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै योऽहरहराहृत्याऽथैनं याचति स इन्वै तमुपार्छत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खल्वाहुराशिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वा [४१] आहिताग्नेराशीर्यदग्निमुप तिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः पशूनसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राऽविशन्ताञ्छन्दोभिरन्वविन्दद्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न तत्र जाम्यस्तीत्याहुर्योऽहरहरुप तिष्ठत इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्डुप तिष्ठ ते प्रत्येनमोषति यः पराङ् विष्वङ्प्रजया पशुभिरेति कवातिर्य ङ्डिवोप तिष्ठेत नैनं प्रत्योषति न विष्वङ्प्रजया पशुभिरेति॥[४२]

*सिक्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च ॥1.5.9॥*

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे। तत्त्वं बिभृहि पुनरा मदैतोस्तवाऽहं नाम बिभराण्यग्ने॥ मम नाम तव च जातवेदो वाससी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे त्वं जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहै पुनस्ते॥ नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय नमः सम्राजे। अषाढो [४३] अग्निर्बृहद्वया विश्वजिथ्सहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत् पितारो अग्ने देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयम्भगवत्तमोऽयग्ं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञग्ं समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः सं दधामि हविषा घृतेन॥ पयस्वतीरोषधयः [४४] पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत् पयस्तेन मामिन्द्र

सग्ं सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्। अग्निग्ं होतारमिह तग्ं हुवे देवान् यज्ञियानिह यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्य। कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति [४५] वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू वि मुञ्चताम्॥ अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत आत्तस्तदगन् पुनः। इध्मो वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥ त्रयस्त्रिग्ंशत्तन्तवो ये वितन्निरे य इमं यज्ञग्ग् स्वधया ददन्ते तेषां छिन्नं प्रत्येतद्दधामि स्वाहा घर्मो देवाग्ं अप्येतु॥[४६]

*अषाढ ओषधय उप चिन्वन्ति पञ्चचत्वारिग्ंशच्च ॥1.5.10॥*

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽ प्र यातु परा वतः। अग्निरुक्थेन वाहसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्। अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दग्ंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः। उभा पितरा महयन् नजायताऽग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स [४७] रिषः पातु नक्तम्। जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी अपृणा जायमानः। त्वं देवाग्ं अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा॥ अस्माकमग्ने मघवत्सु धारयाऽनामि क्षत्रमजरग्ं सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिनग्ं सहस्रिणं वैश्वानर [४८] वाजमग्ने तवोऽतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कं भुवनानामभि श्रीः। इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण नमोभिरव

यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः। क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनाग्ंसि शिश्रथः कृतानि॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाऽधमं वि मध्यमग्ग् श्रथाय। अथा वयमादित्य [४९] व्रते तवाऽनागसो अदितये स्याम॥ दधिक्राव्ण्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः। सुरभि नो मुखा करत् प्र ण आयग्ंषि तारिषत्॥ आ दधिक्राः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषाऽपस्ततान। सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु वध्वा समिमा वचाग्ंसि॥ अग्निर्मूर्धा भुवः। मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्नायन्तो हवामहे। आ तू न [५०] उप गन्तन॥ या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताऽधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु। अदितिः पात्वग्ंहसः॥ महीमूषु मातरग्ं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम। तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीग्ं सुशर्माणमदितिग्ं सुप्रणीतिम्॥ सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसग्ं सुशर्माणमदितिग्ं सुप्रणीतिम्। दैवीं नावग्ग् स्वरित्रामनागसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये॥ इमाग्ं सु नावमारुहग्ं शतारित्राग्ं शतस्क्याम्। अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥[४१]

*दिवा स सहस्रिणं वैश्वानरादित्य तू नोऽनेहसग्ं सुशर्माणमेकान्न विग्ंशतिश्च ॥1.5.11॥*

*देवासुराः परा भूमिर्भूमिरुपप्रयन्तः सं पश्याम्ययज्ञः सं पश्याम्यग्नि होत्रं मम नाम वैश्वारर एकादश ॥ 1.5.11॥*

*देवासुराः क्रुद्धः सं पश्यामि सं पश्यामि नक्तमुप गन्तनैक पञ्चाशत् ॥51॥*

*देवासुराः पारयिष्णुम्॥*

॥हरिः ओम्॥

॥श्री कृष्णार्पणमस्तु॥

॥इति प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥